



№ 1

«INSON KAPITALI VA IJTIMOIY RIVOJLANISH»

«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»

ISSN: 3030-3672



Google
scholar



Volume 1, Issue 1, 2021



SCAN ME

Samarqand_2021

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ШАРОФ РАШИДОВ НОМИДАГИ САМАРҚАНД
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ**



I SON

**Инсон капитали ва ижтимоий ривожланиш
журнали**

Journal Human capital and social development

**Журнал Человеческий капитал и социальное
развитие**

**«ИНСОН КАПИТАЛИ ВА ИЖТИМОЙ РИВОЖЛАНИШ»
«HUMAN CAPITAL AND SOCIAL DEVELOPMENT»
«ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ»
ЖУРНАЛИ**

Бош муҳаррир: т.ф.д., проф. Халмурадов Рустам Ибрагимович

Бош муҳаррир ўринбосари: ф-м.ф.н., доц. Хушвақтов Ҳаким

Абдилҳақович

Котиб: и.ф.н., доц. Усманова Дилафруз Каршиевна

Техник муҳаррир: PhD, доц. Насимов Икром Хусанович

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ

ЎзФА академиги, и.ф.д., проф. Абдурахмонов Қаландар Ходжаевич

ЎзФА академиги, и.ф.д., проф. Гуломов Саидахрор Саидахмедович

и.ф.д., проф. Нехода Евгения Владимировна (Россия)

и.ф.д., проф. Зенченко Светлана Вячеславовна (Россия)

и.ф.д., проф. Недоспасова Ольга Павловна (Россия)

PhD, professor Ian Patterson (Австралия)

PhD, associate professor Slawomir J. Wroblewski (Польша)

и.ф.д., проф. Холмўминов Шайзоқ Рахматович

и.ф.д., проф. Пардаев Мамаюнус Қаршибоевич

и.ф.д., проф. Мухаммедов Мурод Мухаммедович

и.ф.д., проф. Мирзаев Кулмамат Жонузокович

и.ф.д., проф. Сафаров Баходир Шахриёрович

и.ф.д., проф. Хомитов Комил Зоитович

и.ф.д., проф. Бобаназарова Жамила Холмурадовна

и.ф.д., проф. Насимов Дилмурод Абдуллоевич

и.ф.н., проф. Асланова Дилбар Хасановна

PhD, доц. Джуракулов Шохрух Давронович

и.ф.н., доц. Кривокора Евгения Ивановна (Россия)

и.ф.н., доц. Юлдашев Шамсиддин Қиёмиддинович

и.ф.н., доц. Низамов Ахтам Нуъмонович

и.ф.н., доц. Бозоров Бердимурод Улуғмуродович

и.ф.н., доц. Бобоқулов Баҳромкул Маматкулович

разработка макроэкономической модели, определяющей контрольные точки экономического развития, требующие повышенного внимания со стороны Правительства страны. Эффективность противодействия незаконным финансовым потокам возможна только в том случае, если финансовая система сама ставит преграду экономической деятельности криминальных операций. Незаконные финансовые операции часто носят трансграничный характер, поэтому борьба с отмыванием денег и финансированием терроризма ведется на международном уровне.

Библиографический список

1. Hasham S., Shoan J. Transforming approaches to AML and financial crime. New York: McKinsey & Company, 2019. – 27 с.
2. Кривошапова С. В., Алимаева Д. С., Кейс А. Д. Проблема нелегального оттока капитала за рубеж и легализации доходов, полученных преступным путем // Азимут научных исследований: экономика и управление. - 2018. - Т. 7. - № 2(23). – с. 13-16
3. Официальный сайт Банка России
https://cbr.ru/counteraction_m_ter/, Российская газета -
<https://rg.ru/2015/03/25/kapital.html>
4. Российский обзор экономических преступлений за 2020 год -
<https://www.pwc.ru/ru/publications/collection/gecs-2020-rus.pdf>, Российский
обзор экономических преступлений за 2018 год
<https://www.pwc.ru/ru/forensic-services/assets/PwC-recs-2018-rus.pdf>

Юлдашев Шамсиддин Киямиддинович
Yuldashev Shamsiddin Kiyamiddinovich
Samarqand davlat universiteti, Inson
resurslarini boshqarish fakulteti Tarmoqlar
iqtisodiyoti kafedrası dotsenti, i.f.n



E-mail: yuldashev.shamsiddin@mail.ru

Муллаева Мехрангиз Актам қизи
Mullayeva Mehrangiz Akhtam qizi
Samarqand davlat universiteti, Inson resurslarini
boshqarish fakulteti magistranti,



E-mail: mullayevamehrangiz@gmail.com

UDK 331.1

TA'LIM VA INSON KAPITALI

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson kapitalining iqtisodiy mohiyati, mamlakatimizda inson kapitalining rivojlanganlik darajasi hamda inson kapitalini yanada rivojlantirishda muhim o`rin tutadigan ta`lim tizimini zamon talablaridan kelib chiqib modernizatsiya qilish, mehnat bozorida vujudga kelayotgan yangi kasblarni puxta egallagan malakali mutaxassis kadrlar avlodini shakllantirish yuzasidan olib borilayotgan chora-tadbirlar tahlil qilingan. Shuningdek, inson kapitalining bugungi kundagi ahamiyati va uni rivojlantirish natijasida erishish mumkin bo`lgan ijobiy natijalar va bu borada amalga oshirish lozim bo`lgan chora-tadbirlar yuzasidan amaliy taklif va tavsiyalar berilgan.

**Kalit so`zlari.** Inson kapitali, inson kapitali indeksi, raqamli texnologiyalar, ta`lim, raqamli kadrlar avlodi, IT-sohasi, ilmiy salohiyat samaradorligi, kompyuter grafikasi, robototexnika, ta`limiy dasturlar, veb-resurslar, axborot savodxonligi.

ОБРАЗОВАНИЕ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ

Аннотация. В статье рассматривается экономическая сущность человеческого капитала, уровень развития человеческого капитала в нашей стране и модернизация системы образования отвечающая современным требованиям, которая играет важную роль в дальнейшем развитии человеческого капитала, проанализированы принимаемые меры по формированию поколения квалифицированных специалистов полностью овладевших новыми профессиями на рынке труда. Также даны практические предложения и рекомендации относительно значения человеческого капитала и положительных результатов, которые могут быть достигнуты в результате его развития, а также меры, которые необходимо принять для их решения.

Ключевые слова. Человеческий капитал, индекс человеческого капитала, цифровые технологии, образование, поколение цифровых кадров, сфера ИТ, эффективность научного потенциала, компьютерная графика, робототехника, образовательные программы, веб-ресурсы, информационная грамотность.

EDUCATION AND HUMAN CAPITAL

Annotation. This article discusses the economic significance of human capital, the level of development of human capital in our country and the modernization of the education system, which plays an important role in the further development of human capital. the measures taken were analyzed. It also provides practical suggestions and recommendations on the current importance of human capital and the positive results that can be achieved as a result of its development, as well as the measures that need to be taken in this regard.

Keywords. Human capital, human capital index, digital technologies, education, digital generation, IT, scientific capacity efficiency, computer graphics, robotics, educational programs, web resources, information literacy.

Tadqiqot mavzuning dolzarbligi. XXI asrda ilm-fan taraqqiyotining yangi bosqichga ko'tarilishi mavjud barcha soha va tarmoqlarning raqamlashtirilishi, ijtimoiy hayotimizga raqamli texnologiyalar kirib kelishining jadallashuvi kabi qator o'zgarishlar raqamli inqilobga sabab bo'ldi. Buning natijasida zamonaviy iqtisodiyotda inson kapitalining o'zni tobora ortib bormoqda. Inson kapitali iqtisodiy o'sish va rivojlanishga kuchli ta'sir ko'rsatib, jamiyatdagi ishlab chiqaruvchi kuchlarning qanday imkoniyatga ega ekanligini o'zida aks ettiradi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev 2020 yil 29

dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida ta'kidlab o'tganidek, dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, yosh avlodni har tomonlama barkamol etib voyaga yetkazish uchun sarflangan sarmoya jamiyatga o'n, yuz barobar ko'p foyda keltiradi.¹⁶

Yuqoridagi kabi ijobiy jihatlarni yaxshi anglagan holda hukumatimiz tomonidan mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni yaxshilash maqsadida ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi farmonda:

- inson kapitalini shuningdek, ixtisoslashgan ta'limni rivojlantirish hamda IT-sohasidagi kasblarni ommalashtirish, iqtidorli IT-mutaxassislarini o'qitish va qo'llab-quvvatlash;
- ta'lim tizimiga har bir ta'lim darajasi uchun raqamli iqtisodiyotning asosiy vakolatlariga qo'yiladigan talablarning shakllanishi va joriy etilishi, ularning uzluksizligini ta'minlash;
- oliy ta'lim muassasalarida tegishli sohalarda: Internet buyumlari, robototexnika, sun'iy intellekt texnologiyalarini qo'llash va o'rganish bo'yicha laboratoriyalar tashkil qilish;
- raqamli texnologiyalar sohasida ilmiy tadqiqot ishlarini rivojlantirish va rag'batlantirish, ularning tashkiliy mexanizmlarini takomillashtirish kabi raqamli kadrlar avlodini shakllantirishga hamda ta'lim sohasidagi raqamli ko'nikmalarni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish ko'zda tutilgan.¹⁷

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Inson kapitalining iqtisodiy kategoriya sifatida tadqiq qilinishi bosqichma-bosqich shakllanish tarixiga ega bo'lib, inson kapitali nazariyasining asoschilaridan biri amerikalik iqtisodchi T.Shults ilmiy adabiyotlarga "inson kapitali" tushunchasini kiritib, uni "inson va umuman jamiyatning xilma-xil ehtiyojlarini qondirish uchun foydalaniladigan bilim, ko'nikma va malakalar to'plami deb ta'rifladi.¹⁸ U inson kapitaliga investitsiyalarni ta'lim muassasalari, korxona va tashkilotlardagi ishchi xodimlarning malakasini oshirishga, sog'liqni saqlash tashkilotlariga, shuningdek, fan va ta'limga qilingan investitsiyalar deb tushundi. U bilan bir paytda izlanishlar olib borgan G.Bekker o'zining "Inson kapitali" asarida inson kapitali ham jismoniy kapital singari amortizatsiyaga

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 29 dekabrdagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 5 oktabrdagi "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-6079-sonli farmoni.

¹⁸ Theodore W. Schultz. "Investment in Human Capital". Free Pr. June 1, 1971.17-18 pages.

uchrashi, bu amortizatsiya ishchi xodimning kasbiy faoliyati va malaka darajasidan kelib chiqishini asoslashga harakat qildi.¹⁹

Bugungi kunda ko'plab olimlar inson kapitalini o'rganish, tahlil qilish hamda rivojlantirish yuzasidan tadqiqot olib bormoqdalar. Jumladan, rus olimlari Y.Boyko, S.Surkov, S.Plavunovlar "Tashkilotlar faoliyatini takomillashtirish uchun inson kapitalidan oqilona foydalanish" nomli asarida: "Boshqaruv apparatining asosiy vazifasi faqatgina korxona yoki tashkilotni rivojlantirish emas, balki kelajakda qaysi yo'nalishda davom etish va yuqori o'sish sur'atlariga erishish mumkinligini anglash imkonini beradigan iste'dodlarni ya'ni inson kapitalini rivojlantirishdir. Xodimlarning intellektual salohiyati qanchalik yuqori bo'lsa, ular kelajakni oldindan ko'ra oladi, insonlarning talab va ehtiyojlarini o'rganib chiqib kelajak mahsulotini yarata oladilar", degan fikrlarni bildirganlar.²⁰

E.Z.Karpenko o'zining "Inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirish shartlari" asarida: "Inson kapitali - bu shaxsda tug'ma intellektual qobiliyat va iste'dodga, shuningdek, insonni o'qitishga, bilim va amaliy ko'nikmalarga asoslangan daromad olish potensial qobiliyati bilan ifodalanadigan kapitaldir, deb ta'rif beradi.²¹

O'zbek olimlaridan F.X.Raximov, B.Sh.Usmonovlarning "Inson kapitalining innovatsion rivojlanishdagi o'rni" nomli maqolasida inson kapitaliga quyidagicha ta'rif beradi: "Inson kapitali - bu insonda jamlangan qobiliyat, malaka va maqsadlar zahirasi bo'lib, har qanday mamlakat va davlat iqtisodiyotining jahon bozorida raqobatbardoshligini ta'minlovchi, davlat boshqaruvi, qonunchilik va ijro organlari faoliyatiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi omildir.²²

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtiradigan bo'lsak, bugungi kunda inson kapitali insonlarning bilim, ko'nikma va hayoti davomida bugungi kungacha orttirgan malaka va tajribalarining yig'indisi bo'lib, uni rivojlantirish avvalo, turmush farovonligini, sifatli ta'lim shart-sharoitlarini hamda yuqori darajali tibbiy xizmat ko'tsatishni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini o'rganish va inson kapitalining

¹⁹ G. S. Becker. "Human Capital". University of Chicago Press. March 14, 1994. 117-119 pages.

²⁰ Y.Boyko, S.Surkov, S.Plavunov. "Tashkilotlar faoliyatini takomillashtirish uchun inson kapitalidan oqilona foydalanish". 25-26 betlar, Rossiya, Moskva. <https://www.ru/uzbuhsoft/problemny>.

²¹ E.Z.Karpenko. "Inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirish shartlari". 26-28 betlar, Rossiya, Moskva. <https://www.ru/uzbuhsoft/problemny>.

²² F.X.Raximov, B.Sh.Usmonov. "Inson kapitalining innovatsion rivojlanishdagi o'rni". 21.10.2020. <https://www.mineconomy.uz>

rivojlanganlik darajasini tahlil qilishda ilmiy abstraksiya, tahlil va sintez, taqqoslash va solishtirish hamda statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda mamlakatlar inson kapitalini rivojlantirishga alohida e'tibor bermoqdalar. 2018 yilda Jahon Banki tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar natijasi mamlakatlar boyligining asosiy qismini inson kapitali tashkil etishini ko'rsatdi, unga ko'ra inson kapitali rivojlangan mamlakatlar boyligining 68 foizini, rivojlanayotgan mamlakatlar boyligining esa 41 foizni tashkil etadi. Bundan tashqari yer yuzida bugungi kungacha to'plangan jami kapitalning 64 foizi ham aynan inson kapitaliga to'g'ri keladi.²³ Inson kapitalini rivojlantirish ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini sifat jihatidan yaxshilashga va ekstensiv iqtisodiy o'sishning rolini pasaytirib, intensiv iqtisodiy o'sish hajmini oshirishga imkon beradi.

Xususan, 2018 yildan buyon Jahon banki tomonidan davlatlarning inson resurslari, mehnat potentsiali, ilmiy salohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarini qanchalik yuqori ekanligi, shuningdek, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimida muammolar bo'lgan, rivojlanishdan orqada qolayotgan davlatlarda inson kapitali yo'qotishlari yuzasidan tadqiqotlar olib borilmoqda. Ushbu tadqiqotlarda ilk marotaba 2020 yilda O'zbekiston ham ishtirok etdi. Reytingda butun dunyo aholisining 98 foizi istiqomat qiluvchi 174 ta mamlakat ishtirok etgan bo'lib, eng yuqori natijalar Singapur, Gonkong va Yaponiya davlatlarida qayd etildi. Tadqiqotda 2020 yil mart oyigacha bo'lgan davrdagi pandemiyagacha bo'lgan bolalar va kattalar salomatligi, ta'limning sifat ko'rsatkichlari inson kapitali indeksining asosiy tarkibiy qismlari sifatida tahlil qilingan.²⁴

Inson kapitali indeksi tarkibiy qismlari – 2020.²⁵

Davlatlar	2020 yildagi Inson kapitali indeksi tarkibiy qismlari					
	5 yoshgacha bo'lgan bolalarning tirik qolish ehtimolligi	Boshlang'ich ta'lim o'quv davomiyligidan kutilayotgan sifat natijalari	Xalqaro test natijalari	O'rta ta'lim o'quv davomiyligidan kutilayotgan sifat natijalari	Katta yoshdagi avlodning yashovchanligi	IKI(Inson kapitali indeksi) 2020
Belarus respublikasi	1.00	13.8	488	10.8	0.85	0.70
Rossiya	0.99	13.7	498	10.9	0.80	0.68
O'zbekiston	0.98	12.0	474	9.1	0.87	0.62

²³ Yuldashev Sh.K, Mullayeva M.A. "Inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim bosh omil sifatida".In JournalNX-Issue of international scientific and practical online conference on "Human resources: problems, solution, perspectives. February 11-12, 2021, 55 page.

²⁴ www.worldbank.org World Bank Group. "The Human Capital Index 2020". 1818 H street NW, Washington DC 20433. 25-27, 49-50 pages.

²⁵ www.worldbank.org World Bank Group. "The Human Capital Index 2020". 1818 H street NW, Washington DC 20433. 25-27, 49-50 pages.

Tojikiston	0.97	10.9	391	6.8	0.87	0.50
Qozog'iston	0.99	13.7	416	9.1	0.87	0.63
Qirg'iziston	0.98	12.9	420	8.7	0.85	0.60

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimiz qo'shni davlatlarga nisbatan ancha yuqori natijani ko'rsatgan, biroq Qozog'istondan ayrim ko'rsatkichlarga ko'ra ortda qolmoqda. Shuningdek, mamlakatimiz MDH davlatlari ichida Belarus Respublikasi va Rossiyadan keying o'rinni egallab turibdi. Bu o'tkazilgan tadqiqotlarda asosan insonning tug'ilganidan to'rtib ta'lim olishi, ta'lim va sog'liqni saqlash sifati, hayotiy davomiyligi qamrab olingan. Inson kapitali indeksi 0 dan 1 gacha oraliqda bo'lib, qiymat 1 ga yaqinlashishi bugungi yosh avlodning kelajakda qay darajada yetuk inson, malakali mutaxassis kadr bo'lib shakllanishini ko'rsatadi.

Mamlakatimiz inson kapitali indeksini o'lchash tadqiqotlarida ko'rsatgan natijalari ko'p jihatdan yurtimizda ta'lim tizimida so'nggi yillarda olib borilgan samarali chora-tadbirlar bilan ham bog'liq. 2021 yilda ta'lim sifatini oshirish va zamon talablaridan kelib chiqib modernizatsiya qilish maqsadida davlat byudjetidan 34552,7 mlrd.so'm ajratildi, bu ijtimoiy xarajatlarning 40 foizini tashkil qiladi.²⁶Bu mablag'larni quyidagi maqsadlarda sarflash rejalashtirilgan:

- ta'limning barcha bosqichlariga AKTlarni joriy qilish,
- zamonaviy o'quv xonalari va o'quv qurollari bilan ta'minlash,
- prezident maktablarini tashkil qilish,
- raqamli texnologiyalar universiteti va markazlarini tashkil qilish,
- oliy ta'limga qabul parametrlarini oshirish,
- oliy ta'lim rahbar va pedagogik kadrlar malakasini va ilmiy salohiyat samaradorligini oshirish,
- xorijiy yetakchi olimlar, mutaxassis-amaliyotchilar va yuqori malakali professor o'qituvchilarni jalb etish hamda qo'shma ta'lim dasturlarini yo'lga qo'yish va boshqalar.

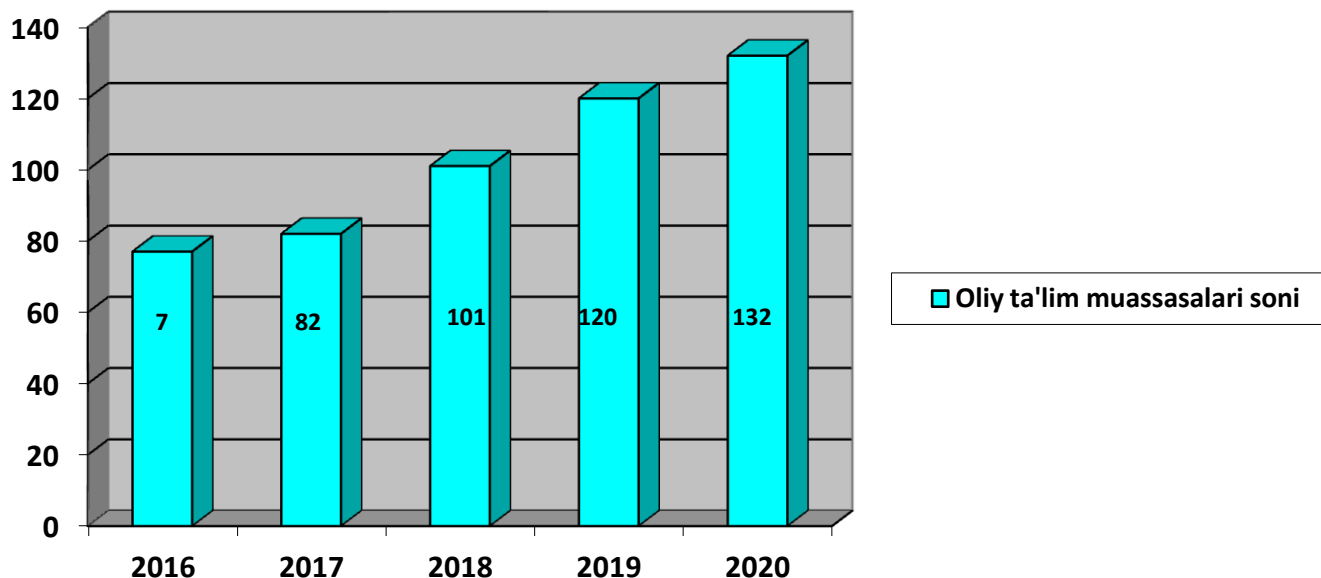
Xususan, so'nggi besh yilda mamlakatimizda mavjud oliy ta'lim muassasalri soni 2020 yilda 132 taga yetkazildi, bu 2016 yilga nisbatan 1,7 barobarga ko'p bo'lib, talabalar qamrovi darajasi ham 2,1 barobarga oshdi. 2016 yilda yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrab olish 58022 tani, 2020 yilda 148114 tani ya'ni 25 foziga ko'p, magistratura kadrlar tayyorlash ko'rsatkichlari 2016 yilga(5000 ta) nisbatan 2020 yilda(10425 ta) 2,08 barobarga ko'p miqdorni hosil qildi.²⁷Qabul parametrlarini oshirish orqali mamlakatimizda oliy ma'lumotga ega, yuqori malakali mutaxassis kadrlarga bo'lgan talab muammosini hal qilish, hududlar kesimida mavjud bo'lgan bo'sh ish o'rinlari

²⁶ <http://www.edu.uz> / Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi rasmiy sayti.

²⁷ <http://www.edu.uz> / Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi rasmiy sayti.

va talab yuqori bo'lgan kasblarga kadrlarni tayyorlash maqsadida oliy ta'lim muassasalarining filiallarini ochish ko'zda tutilgan.²⁸

Oliy ta'lim muassasalari soni (2016-2020).²⁹



Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan professor o'qituvchilar, fan nomzodlari va fan doktorlari soni ham yildan-yilga oshib bormoqda. Ilmiy salohiyat samaradorligi 2016 yilda 31,9 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2020 yilga kelib bu ko'rsatkich 38,0 foizga yetdi.

Professor o'qituvchilar soni (2016-2020)³⁰

	2016	2017	2018	2019	2020
Professor o'qituvchilar soni	24 368	25 418	26 297	26 837	29 998
Fan doktorlari	1 415	1 666	2 023	2 201	2 312
Fan nomzodlari	6 351	6 649	7 050	7 769	9 050
Ilmiy salohiyati	31,9	32,7	34,5	37,2	38,0

Bugungi kunda jahon amaliyotidan yaxshi ma'lumki, raqamli texnologiyalar va AKT sohasi eng daromadli soha hisoblanadi. Bu sohada faoliyat

²⁸ <http://www.stat.uz/> Davlat Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti.

²⁹ <http://www.stat.uz/> Davlat Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti.

³⁰ <http://www.stat.uz/> Davlat Statistika Qo'mitasi rasmiy sayti.

yuritayotgan mutaxassis kadrlar Big Data, sun'iy intellekt, robototexnika, blokcheyn texnologiyalari va boshqa raqamli texnologiyalarni qo'llash natijasida katta hajmdagi ma'lumotlarni qisqa vaqtda qayta ishlaydi. Raqamli iqtisodiyotda asosiy xomashyo axborot hisoblanadi. U bozor iqtisodiyotidan farqli ravishda kerakli axborotlarni to'plash va qayta ishlashga asoslangan. Raqamli iqtisodiyot yuqori darajada rivojlangan davlatlar qatoriga AQSh, Xitoy, Buyuk Britaniya, Daniya, Finlandiya, Singapur, Janubiy Koreya va Gongkong kabilar kiradi. Bu davlatlar inson kapitalining rivojlanganlik darajasi bo'yicha ham yuqori o'rinda turadi. Buning boisi shundaki, ushbu mamlakatlarda so'nggi yarim asrda inson kapitaliga kiritilgan investitsiyalar jismoniy kapitalga kiritilgan investitsiyalar hajmidan sezilarli darajada yuqori. Bu investitsiyalar asosan sog'liqni saqlash, ta'lim sifatini oshirish hamda raqamli infratuzilmani rivojlantirish, soha va tarmoqlarni AKTlar bilan ta'minlash, raqamli texnologiyalar sohasini rivojlantirishga sarflangan. Oxirgi paytlarda raqamli texnologiyalar rivojlangan sari IT kompaniyalari dunyoning eng boy kompaniyalari ro'yxatida yuqori o'rinlarni egallab kelmoqda. Jumladan, Google, Apple, Microsoft IT-sanoatining jahondagi yetakchi kompaniyalari hisoblansa, Amazon- internet-do'koni elektron tijorat qilishga asoslangan global savdo tarmoq hisoblanadi.

Jahon tajribasidan unumli foydalangan holda O'zbekistonda raqamli texnologiyalardan keng foydalanishni joriy qilish, soha va tarmoqlarni raqamlashtirish, raqamli va axborot savodxonligi yuqori avlodni shakllantirish zamon talabi hisoblanadi. Shu boisdan, mamlakatimizda bugungi kunda raqamli texnologiyalar bilan ishlash bo'yicha bilim, malaka va ko'nikmalarga ega raqamli kadrlar avlodini shakllantirish hamda mehnat bozorida vujudga kelayotgan yangi kasblarga mehnat resurslarini moslashtirish bo'yicha samarali chora-tadbirlar yo'lga qo'yilgan. Jumladan, hududlar kesimida raqamli texnologiyalar o'quv markazlari tashkil qilinmoqda, bu markazlarning asosiy maqsadi:

- aholiga kompyuterda dasturlash asoslari, kompyuter grafikasi, robototexnika, texnologik loyihalarni boshqarish va elektron tijorat sohasida tadbirkorlik asoslarini o'rgatish;
- kibersport va kompyuter o'yinlariga qiziqishini oshirish, ularni ushbu sohada to'g'ri yo'naltirish va xalqaro musobaqalarga olib chiqish;
- milliy qadriyatlarga mos dasturiy mahsulotlar, ta'limiy dasturlar va veb-resurslar, kompyuter va mobil o'yinlar yaratishga yoshlarni keng jalb qilish;
- davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari mutaxassislari uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida malaka oshirish kurslarini tashkil etish;
- ishsiz bo'lgan mehnat resurslarini zamonaviy kasblarga o'qitish va qayta tayyorlash;
- raqamli va axborot savodxonligini oshirish;

- markazni muvaffaqiyatli tugatgan bitiruvchilarni IT-sohasida samarali faoliyat yuritishi hamda startup loyihalarida faol ishtirokini ta'minlash maqsadida shart-sharoitlar yaratish va boshqalar.

Xulosa va takliflar. Inson kapitaliga investitsiya har bir mamlakatda iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi. Pandemiya bo'lgan davrda aksariyat davlatlar inson kapitalini shakllantirish bo'yicha barqaror o'sishga erishgan. Olimlarning tadqiqotlari pandemiya davrida ta'limda sezilarli darajada sifat pasayishini ko'rsatmoqda, bunga sabab esa karantin cheklovlari natijasida maktablarda ta'lim jarayonlarining onlayn shaklga o'tkazilishi hamda daromadi past bo'lgan davlatlarda raqamli infratuzilmaning yaxshi rivojlanmaganligi sababli ta'limdagi uzilishlar hisoblanadi. Bu uzilishlarni o'rni to'ldirish, ta'lim sifatini yanada oshirish hozirda butun dunyo mamlakatlari oldida turgan muhim masalalardan biridir. Inson kapitalini rivojlantirishga asosan, sifatli ta'lim berish hamda yashash shart-sharoitlarini yaxshilash orqali erishiladi. Bizning fikrimizcha, mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirish borasida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- inson kapitaliga investitsiya kiritishda asosan davlat muhim rol o'ynaydi, xususiyl sektor bu borada yetakchi hisoblanmaydi. Malakali mutaxassis kadrlarning barcha sohalarda birdek kerakli ekanligi, sohani rivojlantirish zamonaviy bilim va malakali kadrlarga ehtiyoj sezishini hisobga olib, inson kapitaliga investitsiya kiritishda davlat va xususiyl sektor o'rtasida samarali hamkorlik o'rnatish;
- inson kapitalini rivojlantirishda yuqori o'rinda turadigan va samarali natijalarga erishgan xorijiy davlatlar (Singapur, Gongkong, Xitoy va boshqalar) tajribasidan foydalanish;
- ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, zamonaviy elektron adabiyotlar, o'qitishning yangi usul va vositalaridan foydalanish, dars sifati, baholash va imtihon qilish tizimining shaffofligini ta'minlash maqsadida raqamli platformalardan foydalanishni joriy qilish;
- aholi turmush farovonligi yaxshilash maqsadida ishsiz fuqarolarni zamonaviy raqamli texnologiyalarni samarali qo'llashga asoslangan kasblarga o'qitish va ish bilan ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;
- bugungi kunda eng ko'p qo'llaniladigan raqamli texnologiyalardan foydalanishni keng joriy qilish, elektron tijorat sohasida milliy global savdo tarmog'ini yaratish;
- IT- sohasi yuqori darajada rivojlangan kompaniyalar bilan kadrlar almashinuvi bo'yicha o'zaro manfaatli hamkorlik aloqalarini o'rnatish va boshqalar.

Jahon banki prezidenti Jim Yon Kimning AQSHning nufuzli "Foreign affairs" jurnali saytida chop etilgan tahliliy maqolasida: "Inson kapitaliga investitsiya kiritishga nisbatan beparvolik mamlakat raqobatbardoshligini keskin pasaytirib yuborishi mumkin. Zero, mamlakat iqtisodiy jihatdan taraqqiy etishi uchun iste'dodli odamlarni tarbiyalash talab etiladi", degan fikrni

bildirgan.³¹ Mamlakatda ilmiy salohiyati yuqori, zamonaviy bilim va malakaga ega kadrlar avlodini shakllantirish maqsadida inson kapitaliga investitsiya kiritish orqali quyidagi ijobiy natijalarga erishish mumkin:

- Aholi turmush farovonligining yaxshilanishi natijasida kambag'allikning qisqarishi. Ayniqsa, sifatli ta'lim katta samaradorlik keltiradi, shuning uchun u qashshoqlik ko'lamini qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. Buni Gana tarixi misolida ham ko'rish mumkin: 1990 yillar oralig'i va 2000 yillar boshida mamlakat ta'limga ketadigan xarajatlar miqdorini ikki barobar ko'paytirish orqali asosiy ko'rsatkichlarni keskin oshirishga muvaffaq bo'ldi. Natijada 1999 yildan 2012 yilgacha mamlakatda savodxonlik darajasi 64 foizga yetdi, qashshoqlik darajasi esa 61 foizdan 13 foizga tushdi;³²

- Jamiyatda ijtimoiy tengsizlikni kamayishi. Aksariyat mamlakatlarda nisbatan o'ziga to'q oilalarda tug'ilgan farzandlar bolalikdanoq keng imkoniyatlardan foydalanishni boshlaydi va bu butun umri davomida qator afzalliklarga olib keladi, aksincha, nochorroq oilalar farzandlari bunday imkoniyatlardan foydalana olmaydi. Davlat inson kapitaliga investitsiya kiritish va investitsiya kiritishni rag'batlantirish orqali bu tengsizlikni qisqartirishi mumkin;

- Jamiyatda keng fikrli, ziyoli qatlam shakllanishi natijasida turli xildagi jinoyat, huquqbuzarliklarning sodir bo'lish ehtimolining kamayishi;

- Raqobatbardosh yuqori malakali va zamonaviy kasblarni puxta egallagan raqamli kadrlar yetishmovchiligi muammosining bir muncha hal qilinishi va boshqalar.

Мухаммедов М.М
Mukhammedov M.M
и.ф.д., проф., СамИСИ

Мухаммедова З.М
Mukhammedova Z.M
ф.ф.д., PhD, СамИСИ

E-mail: muxammedovmm@mail.ru

Ижтимоий-иқтисодий тараққиёт босқичлари хусусида айрим фикр-мувоҳозалар

Аннотация. Мақолада иқтисодий тарихни тараққиёт босқичларига бўлишнинг, яъни даврийлаштиришнинг моҳияти, аҳамияти, усуллари тадқиқ этилган ва уни амалга оширишга оид турли хил назарий ёндашувлар таҳлил қилинган,

³¹ <http://www.xs.uz/> Inson kapitalini rivojlantirishdagi uzilishlar.

³² <http://www.xs.uz/> Inson kapitalini rivojlantirishdagi uzilishlar.

МУНДАРИЖА:

1. Кишлоқ жойларида ишсиз ёшларни касбга йўналтириш ва касбга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш
Хомитов Комилжон Зоитович
2-14
2. Poverty as a socio-economic phenomenon
Мансурова Наргиза Шамсидиновна
Норбоев Аллаор Исмоилович
14-24
3. Истеъмол маданиятининг методологик асослари
А.Н.Низамов
А.М.Амиров
24-33
4. Целевая комплексная программа развития сельского рынка труда
Холмунинов Шайзак Рахматович
33-46
5. Globallashuv jarayonida bilimlarni boshqarishning dolzarb masalalari
Бабакулов Бахромкул Маматкулович
Мирзаходжаев Алишер Ботирович
Умурзокова Дильноза Эгамбердиевна
46-53
6. Пандемия шароитида ўзбекистон иқтисодиёти ва туризм соҳасидаги муаммолар ва уларнинг ечимлари ҳақида
Пардаев Мамаюнус Қаршибаевич
Эштаев Алишер Абдуғаниевич
53-65
7. Феномен альтернативной занятости в условиях трансформации рынка труда
Геворгян Ольга Игоревна
Нехода Евгения Владимировна
65-79
8. Специфика анализа и оценки конкурентоспособности туризма в Узбекистане
Усманова Дилафруз Каршиевна
79-89
9. Directions of improving marketing strategies in industrial enterprises
Эрназаров Ортик Эшназарович
89-115
10. Ta'lim va inson kapitali
Юлдашев Шамсиддин Киямиддинович
Муллаева Мехрангиз Актам кизи
115-124
11. Ижтимоий-иқтисодий тараққиёт босқичлари хусусида айрим фикр-мувоҳозалар
Мухаммедов М.М
Мухаммедова З.М
124-135
12. Агрохизматлар кластерини ривожлантиришнинг инновацион фаоллиги ва мутаносиблигини таъминлашнинг услубий жиҳатлари

Мирзаев Кулмамат Жонузокович Азизкулов Бахтиёр Хушвактович
135-144
13. Инсон ресурсларини ривожлантириш ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг бош омили
Насимов Дилмурод Абдуллоевич Артиков Зокир Сайфиддинович
145-153
14. Сервис корхоналарида хизмат кўрсатиш сифатини ошириш
Арабов Нурали Уралович Артиков Зокир Сайфиддинович
153-164
15. Инклюзивная институциональная среда как важный фактор устойчивого развития экономики и предпринимательства
Камилова Н.А. Насимов И.Х.
164-176
16. Innovative education in the digital economy (experience of foreign countries)
Раббимов Мухриддин Мусокул ўғли
177-181